

Nem csak játék

játékos és indirekt formában történő tanulás

– Szakall Judittal beszélget Körömi Gábor

1. rész

Szakall Judit drámapedagógus, gyermekszínjátszó csoportvezető, népművelő, a Marczibányi Téri Művelődési Központ volt igazgatója, a Magyar Drámapedagógiai Társaság volt elnöke vendége voltam 2018 januárjában. Az interjú teljes változatában egy doktori kutatás részeként arra keresi a választ, hogy a gyermekszínjátszó csoportokban végzett pedagógiai munka értelmezhető-e alternatív pedagógiaként, illetve a hagyományos iskolai nevelés alternatívájaként. Jelen (szerkesztett) változatban¹ Judit első gyerekszínjátszó csoportjáról és a Magyar Néphadsereg Művelődési Háza legendás Gyermekszínpadáról, majd az Origo Diákszínpadról mesélt.²

...Szentendrére költöztünk férjemmel³, a helyőrségi klub mellett volt a szolgálati lakásunk, a férjem katonatiszt volt. Megszületett a lányom⁴ 1972-ben. Hetente kétszer megengedték, hogy a helyőrségi klubban színjátszó csoportot csináljak gyerekekkel. Ott kezdtem el a színjátszást, bár korábban voltam gyerekszínjátszó, rendeztem is a középiskolában, sok mindent tanultam, de itt lett önálló csoportom. Elkezdtünk Weöres Sándor versekkel ritmusjátékokat játszani. Egy-szer Debreczeni Tibor is kijött megnézni, hogy mit csinálunk. A következő évben megengedték, hogy részt vegyünk a járási versenyen, Érden. Mi nem iskolai csoport voltunk, csak ilyen „színjátszócska”. El is mentünk a gyerekekkel, Gabnai Kati volt a zsűri, és nagyon el volt ragadtatva, hogy jó, amit csináltunk, mert nem leképeztük ezeket a svéd gyerekverseket, hanem asszociáltunk, tovább gondoltuk őket. Aztán csináltam egy mesejátékot, Fésűs Éva *A kíváncsi királykisasszony* meséjéből. Ebben a lényeg az volt, hogy a királykisasszony állandóan kérdezett. Azt mondták róla, hogy buta, de később rájöttem, hogy nagy marhaság: igazából azért kérdez, mert tudni akar. Nagy gondossággal készítette a férjem a kemencét, tervezgettük, hogy a pékmesternél milyen lesz a teknő, milyen a pékek sapkája, a királylány ruhája, a bolond jelmeze. Nagyon gondosan, minden jelmezt, díszletet megpróbáltunk feltenni a színpadra. A versműsoroknál rögtön éreztem, hogy tovább kell gondolni, asszociálni, de ez nem ilyen feladat volt, hanem realista színjátszás, dalocskákkal, mint ahogy gyerekkoromban Takács Ági néninél, erősen hagyományos színjátszás...

1977-ben egy baráti kapcsolat révén beajánlottak a budapesti tiszti klubba, népművelőnek. Közben jártam Debrecenbe népművelés szakra, majd végeztem, közben a gyerekemet neveltem, meg éltünk. Amikor bekerültem a Váci utcai tiszti klubba, megkértem a vezetőséget, engedjék meg, hogy én színjátszó csoportot csináljak.

Ebben az 1977-ben alakult csoportban volt felvételi, de csak egy bemutatkozó jellegű alkalom.

¹ A szerkesztett változatot Körömi Gábor készítette 2020-ban.

² Az interjút két részletben közöljük – a második rész a Drámapedagógiai Magazin 67. számában olvasható. (A szerk.)

³ Bartha István, ny. ezredes (†2019)

⁴ Bartha Eszter, drámatanár, programszervező, a Marczibányi Téri Művelődési Központ volt munkatársa.

Znami (Znamenák István)⁵ mesélte, hogy amikor meghirdettük a színjátszó csoportot, két órával előtte ott volt, annyira izgult, várta, hogy mikor lesz a nagy felvételi. Nagyon édesek voltak. Közben hívtam beszédtechnika tanárt meg mozgástanárt is – Mucsi Janó volt a néptáncos, mozgásos, Balázs Eszter pedig a beszédtechnikus. Így hetente volt a gyerekeknek mindig a foglalkozások előtt mozgás-, illetve beszédtechnika. Kocsák Tibor zeneművészeti főiskolásként zenét szerzett nekünk.

Életemben minden csoportnál hetente kétszer tartottam próbát. Kétszer két órát. Ma is csodálom, ha valaki heti egy alkalommal találkozik a gyerekekkel, így szervez csoportot és ebből hoz ki csodákat a gyerekekkel. Nekem fontos volt, hogy hetente kétszer találkozzunk. Ebből úgy az első 20 percet vagy fél órát nem én csináltam, a második részét viszont már én vezettem a foglalkozásnak. Ez a csoport 1977-től egészen 1985-ig működött. Az első gyerekek közben megnőttek, jöttek hozzájuk újak, de igazából a csoport ugyanaz maradt.

Szerettem foglalkozni a gyerekekkel. Fáradtan, délután, a munka után, hetente kétszer az ember bemegy próbára és akkor, jaj, édes jó istenem, mit is fogunk csinálni – mindig készültem a próbára, soha nem mentem be úgy foglalkozásra, hogy egy picit vázlatot ne készítettem volna, hogy mi lesz aznap a program. Ettől persze sokszor eltértem, de volt egy elképzelésem. Mint egy tanár, az óravázlataival. Aztán nagyon sok mindent tanultam menet közben, voltak továbbképzések, ragadt rám sok minden, biztos vagyok benne. Azt éreztem, hogy én nem akarom a betanítást. Ezt hajszálpontosan éreztem, már 1977-ben, mikor elindultam az első csoporttal, már az első műsorunk is egész máshogy készült.

KG: Tényleg, mi is volt a nevetek?

SZJ: A Magyar Néphadsereg Művelődési Házának volt az együttese, de egyelőre semmi nevünk nem volt. Magyar Néphadsereg Művelődési Ház Gyermekszínpada – hát ez aztán borzasztó név. Az utolsó évben, amikor eljöttünk onnan, Tükörszínnek neveztünk el a csoportot. Csináltunk egy ilyen tükröt, de inkább tükröt tartottunk. Volt ebben valami, de már nem volt olyan hosszú élete a csoportnak, hogy ez nagyon átment volna a köztudatba.

A hetvenes évek végén a művelődési intézmények nagyon szoros irányítás alatt voltak, de a Néphadsereg Művelődési Háza nem hozzájuk tartozott. Itt művészeti osztályvezetőként dolgoztam, és az itteni programokat nem kellett egyeztetnünk, engedélyeztetnünk senkivel. „ÉS” esteket rendeztem, ahol Jovánovics Miklós volt a házigazda, lehetett est a Kesudió-vitáról, a Fridzsider-szocializmusról, meghívhattam többek között Sánta Ferencet, Mezei Andrást, Gál Istvánt, vagyis olyan írókat, akiket egy tanácsai művelődési ház nem hívhatott meg. Nem éreztem úgy, hogy én most egy nagy ellenálló vagyok, valahogy mégis ösztönösen, népművelőként, társadalmi problémákra érzékeny embereket hívtam meg. A színjátszó csoport is nyugodtan élhetett és dolgozhatott.

KG: Mi volt az első színdarab, amivel foglalkoztatok?

SZJ: A *Folton folt király*⁶ című mesejátékot adtuk elő az első év végén. Vittem be festményeket, mit ábrázol, milyen érzései lehetnek a rajtuk szereplő embereknek, kinek mit jelenthet a kép. Nagyon sokféle dologgal foglalkoztunk. Vittem be festékeket is, hogy fessék ki magukat, és

⁵ Znamenák István Jászai Mari-díjas színész, rendező, Szani János az üzleti, Tóth Péter a banki szférában dolgozik.

⁶ Kolozsvári Grandpierre Emil meséje

nézzük meg, hogy attól milyenek lesznek. Erre még Znamenák nemrégiben emlékezett, ő említette, én már ezt elfelejtettem, hogy az milyen jó volt, amikor vittem festéket. Aztán a mesének egy-egy jelenetére improvizáltunk. Nem volt semmilyen betanítás. Sokféle improvizációs játék volt. Innentől kezdve improvizáció volt a próbáim egyharmadában. Mindig úgy építettem föl egy próbát, egy foglalkozást, hogy az utolsó harmada az már improvizáció volt.

Nagyon sokat improvizáltunk erre a mesére, és akkor már nem volt fontos se díszlet, se más. Stilizált jelmezeket használtunk, az ottani szabás-varrástanfolyam vezetője, Emőke barátnőm segített, megcsinálta például a csókajelmezt. Az volt az érdekes, hogy az improvizációk során kezdett kialakulni, hogy milyenek legyenek a jelenetek, hol vannak a fordulópontok. Az egész előadást tulajdonképpen a csoporttal együtt építettük föl. El kellett dönteni, hogy mi a fontos, mit hagyjunk ki, melyik jelenet maradjon, és abban mi történjen.

KG: Hogyan alakult ki a szereposztás?

SZJ: Akkor leültettem őket és leírtuk a szerepeket, hogy milyen szerepek vannak a mesében, és azt kértem, hogy mindenki – tizenöten lehettünk a csoportban – írja le, hogy szerinte ki játssza ezt, vagy azt a szerepet. Tökéletes volt a gyerekek döntése, mert pontosan látták, hogy a főszereplő királyfit Znamenák Istvánnak kell játszani, vagy Veres királynak a Szani (Szani János) való, például. Okosan megcsinálták tehát a szereposztást, én megcsináltam az összesítést, majd kihirdettem, hogy ez lesz. Erősen demokratikus módon csináltam – közben persze látszódott a csoportban, hogy ki az, aki alkalmas erre vagy arra a szerepre. De nem nekem kellett kimondanom, hogy ki lesz a főszereplő. Akkor is volt egy erős vonzalmam a zenés dolgok iránt. A *Folton folt király* dalait Kocsák Tibor⁷ szerezte, aki most a Madách Színház zenei vezetője, karmestere. Negyven évvel ezelőtt főiskolás volt, zeneszerző szakra járt, zongorázott. Őt hívtam, hogy segítsen. Tanította a gyerekeket énekelni, a mai napig megvan a kottája, ez volt az első műve talán. Ez 1978-ban volt, amikor ezt bemutattuk egy teremben, semmi színpad, a díszletet magukból formálták a játszó, vagyis mindent a gyerekek játszottak, a hintótól kezdve a kacsalábon forgó várig.

A *Folton folt király* mesében, és így a darabban is megölik a csókát. Mérei Ferenc, a nagyszerű pszichológus ott volt Pécsen, az országos fesztiválon, és nagy vita volt abból, hogy szabad-e gyerekekkel gyilkolást játszani. Néhány széplelkű pedagógus felháborodott azon, hogy mi csoda gyilkolás van a színpadon. A gonosz királylány leszúrja a csókát, aki aztán később átváltozik. De előtte megtörtént a gyilkosság, ilyet pedig nem lehet. Emlékszem, Mérei védett meg, hogy azért ez úgy van, mint az eredeti mesében, és kijátsszák magukat, semmiféle lélekrombolás nem volt attól, hogy a színpadon ez történt.

KG: Hogyan állt össze ez a színjátszó csapat? Kik jöttek, miért jöttek, miért maradtak, szerinted mi volt számukra a fontos ebben a tevékenységben?

SZJ: Volt talán két-három év, amikor a csoporttagok vegyes életkorúak voltak, de később nagyon fontos volt, hogy életkor szerint alapvetően ez egy homogén csoport volt. Én nem tudnék csoportot vezetni úgy, hogy hat-hét év a különbség. Egyszer megpróbáltam, de nem működött. Nem tudtam lekötöni a kicsiket, a nagyok meg unták.

⁷ Kocsák Tibor Erkel Ferenc-díjas zeneszerző, zongoraművész, egyetemi tanár

Ennél a csoportnál 5-6. osztályosokkal kezdtünk. Fontos volt, hogy már a második évben elkezdtem az életjátékot. Elkezdtünk olyan improvizációkat, hogy őket mi érdekli, mi foglalkoztatja. Ennek volt az a címe, hogy *Persze, ez csak játék*. Ezt már teljesen a gyerekekkel közösen, improvizációk alapján készítettük. Gabnai Kati a KISZ Központi Művészegyüttes úttörő csoportjával dolgozott abban az időben és én tőle láttam az *Aki bújt, aki nem* című, improvizációk alapján készített életjátékot, amit népművelőként meg is hívtam a Tiszti klubba. A munkamódszerét menetközben nem láthattam, csak az eredményt, de teljesen meggyőződtem arról, hogy ezzel a módszerrel nagyon fontos, a gyerekek problémáiról szóló, hiteles előadást lehet létrehozni. Nagyon hasonlóan gondolkoztam én is, de fontos volt az a minta, amit tőle láttam.

Az improvizációk alapján készült jeleneteket természetesen aztán össze kellett rázni, kemény dramaturgiai munka kellett ahhoz, hogy utána abból összerakjam az előadást. Legalább két év kell a darabhoz, nem másfél év, olyan gyorsan nem megy. Kemény munka kiválasztani, hogy melyek azok a fontos jelenetek, amit be lehet építeni, amiből lesz valami. Mikor kell olyan kiegészítés, amikor te adsz meg egy hívó szót, és arra születik valami jelenet vagy improvizáció. Mert ilyen is van, amikor valami hiányzik a történetből.

A másik, amit meg kell tanítani, s szerintem ez a legnagyobb probléma az életjátékoknál, hogy nincsenek felkészítve a színjátszók arra, hogy a jó improvizációt megismételjék. Hogy abból a rögzítés után is hiteles megjelenítés legyen, és ne csak a saját anyaguk felmondása. Amikor azt mondjuk, hogy ez improvizáció alapján készült, az csak az egyik fele. Nagyon kemény munka a csoportot felkészíteni arra, hogy ne *csinált*, ne „*mache*” legyen, hanem ugyanúgy tudjon megszólalni, mint ahogy elvárjuk a színháznál is. Mintha most születne a gondolat és most jönne ki belőle életében először ez a mondat. Ez hosszabb idő a felkészülésben, és ezalatt megtanultuk, megtanulták, hogyan kell ezt csinálni.

A Tiszti klubban nem volt olyan cenzúra, ami minket korlátozott vagy akadályozott volna. Nem hiszem, hogy abban az időben másutt megengedték volna, ahogy mi az úrhajós Valerij Kubaszovról és Farkas Berciről paródiát csináltunk. Egy olyan paródia született, hogy mindenki maga alá pisilt a röhögéstől, mert elképesztően jó volt. A darabban van egy pedagógus, aki földre dőngöli a gyerekeket, mert szerinte Padisák Mihályt⁸ kell játszani, aki tanmesét írt az okosság pasztilláról, hogy beveszi a gyerek és akkor már tanulni is fog. A darabbeli tanár nem engedi a saját jeleneteket a gyerekeknek, pedig azok sokkal szellemesebbek, sokkal jobbak lettek volna. Mezei Évától⁹ kaptam egy ifjúságnak szóló elbeszéléskötetet, a „Szadováján nagy a forgalom” címűt, két kis történetet kivettek belőle a gyerekek, és abból csináltak egy jelenetet, paródiaként. Ez egy nagyon jó jelenet lett volna, de a darabbeli betonagyú tanár ezt nem engedte, hanem a Padisákot kellett előadni, és utána volt még egy nagy paródia a darabban... Ezeket nem hiszem, hogy lehetett volna más közegben. Mai szemmel látom, hogy a pedagógusoknak mennyire kell vigyázniuk, hogy mit adnak elő. Itt ennek nem volt akadálya. Nagyon nagy sikerünk volt Pécsen, az országos fesztiválon ezzel a *Persze, ez csak játék*-kal. Előadhatuk az Arany János színházban is, a *Miénk a színpad* sorozat keretében, felvettük videóra is, bár elég rossz felvétel volt, 1980-ban.

KG: Ezt követte a „kamaszmusical”?

⁸ Padisák Mihály rádiós műsorvezető, író, szerkesztő (1930-2014)

⁹ Mezei Éva rendező, szinkronrendező, az első drámapedagógusok egyike (1929-1986)

SZJ: Akkorra már a gyerekek is 14 év körüliek voltak. Bekerült a csoportba egy fiú, Lantos András¹⁰, aki zeneszerző akart lenni, 17 évesen. A következő darabnak – ez volt az *Ez már nemcsak játék* – ő szerezte a zenéjét, segített betanítani a dalokat és az ő zenekara játszott. Felvételtől szólt az alap az előadásunkon, de élő éneklés volt. Ennek az előadásnak nagyon komoly sikerei voltak. A tévéfelvételt Takács Verának köszönhetjük, aki nagyon-nagyon sokat tett azért, hogy más előadások is rögzítésre kerültek, Fodor Mihály¹¹, Gabnai Kati, Várhidi Attila¹² rendezései például.

Szóval az *Ez már nemcsak játék* szép karriert futott be. Ebben az előadásban a gyerekek közti viszony volt a fontos, a gyerekek árulásai, a gyerekek hozzáállása, mert az improvizációk során ez vált nekik fontossá. A szerelem, a barátság, az egymással való kapcsolatok, a kamaszkori problémák, erről szólt tisztán a műsorunk. (A későbbi csoportomnál, az Origónál is az improvizációkból szűrtem ki, hogy nekik akkor a felnőtt-gyerek viszony volt fontos, őket az foglalkoztatta.)

Készült tévéfelvétel is, nem is tudom, hogy ki menedzselte minket, de egy csomó helyen felléptünk ezzel az előadással. Ekkor kaptam az előadásért Nívódíjat Debreczeni Tiboréktól, a Népművelési Intézettől.

Ez lett a veszünk is, mert a Tiszti klubban elkezdtek minket fűzni, féltékenyek lettek a sikereinkre. Azt mondták, hogy mi olyan műsort csinálunk, amiben meggyalázzuk a pedagógusokat. Akkor volt az, hogy delegáltak minket a „világ nagy fesztiváljára”, a dunaszerdahelyi Dunamenti Tavaszra. Volt egy tornatanárnő, aki halálosan féltékeny volt a sikereinkre, az ő férje lett a honvédségi főcsoport főnök, és betiltották a szereplést, hogy mi nem mehetünk Dunaszerdahelyre, mert micsoda dolog, milyen képet mutat rólunk ez az előadás, lejárattuk az országot. Akkor nagyon hősiesnek tartottam magam, mert elmentem a politikai főcsoport főnökségig, ennek a főnöke Kárpáti Ferenc volt, a későbbi honvédelmi miniszter. Nekünk volt két napunk arra, hogy elmehetünk vagy nem. Akkor én megtudtam, hogy Kárpáti, a főcsoport vezetője Hévízen, szanatóriumban van. Felültem a buszra, elmentem Hévízre. Nagy nehezen megtaláltam a szanatóriumot, a portán mondták, hogy kezelésen van a főcsoport főnök elvtárs. Ültem a hallban, mint a nyuszika, és egyszer csak jött, és mondták, hogy ő az. Odamentem és mondtam, hogy ki vagyok és van-e egy pár perce. Elmondtam, hogy mit szeretnék – és elintézte! Hazajöttem, másnap ott volt a papír, hogy mehetünk Dunaszerdahelyre. Így mai szemmel megmosolyogni való, de akkor ez nagy eredmény volt, mert elmentünk és remek találkozón vehettünk részt.

Éjszaka együtt voltunk a többiekkel a táborban, ahol a színjátszókat elhelyezték, este nagyon sokáig fent voltunk a gyerekekkel, mert ott felvidéki magyar gyerekek voltak. Ültünk kint a folyosón a szobák előtt a földön, együtt énekeltük, csodálatosan szóltak a népdalok, a legvégén pedig felálltunk és elénekeltük a magyar himnuszt. Nagy élmény volt, azt kell, hogy mondjam. Nem volt meg a tudat a gyerekekben, hogy a határon túl is vannak magyarok. Trianon, meg határon túl, meg Felvidék, semmi, erről nem volt semmilyen tudásuk, gondolom, hogy a suliban az 1980-as évek elején erről nem sok szó esett. Reggel mi kezdtünk volna a nagy művelődési házban, bementünk és olyan kókadtak voltak a játszóik, hogy majdnem meghaltak az álmoságtól. Rohantam, szerencsére 8-kor kinyitottak a boltok, vettem befőttésüveget, és az utca végé-

¹⁰ Lantos András (Andy Lant) zeneszerző

¹¹ Fodor Mihály tanító, rendező, a bagi Fapihe Színjátszó Csoport vezetője (1954-2009)

¹² Várhidi Attila tanár, drámatanár, rendező, az Alföld és a Főnix színjátszó csoportok vezetője

ben volt valami Budapest nevű kis hotel, ahol volt rendes kávé. Lefőzettem a kávé, visszahantam és mondtam a gyerekeknek, hogy térjetez magatokhoz. Aranyosak voltak, amikor nem jött be a nevetés a szokott helyeken, ezen úgy felszívták magukat, hogy utána rendes előadást produkáltak. Nagyon jó volt, de a Tiszti klubban ez már utolsó csepp volt a pohárban.

Rendkívül fontos volt a színjátszó csoportok életében, hogy első évtől minden évben csináltam nyáron színjátszó tábort a gyerekeknek. Ezzel a csoporttal is minden nyáron volt színjátszó tábor. Azt gondolom, hogy a közösségépítésnek egy nagyon fontos eleme ez. Volt egy barátom, Bőjte Józsi¹³, őt mindig elhívtam. Diákszínjátszó rendező volt, később filmrendező. Amikor eljutottam valamilyen szintre az előadással, akkor mindig elhívtam, hogy nézze már meg, segítsen levagdosni a felesleges szálakat. A nyári táborba is jött Józsi és segített. Nagyon jó kis táborok voltak a színjátszókkal. Az utolsó táborunk, mikor az *Ez már nem csak játék* elkészült, Pilismaróton volt, 1983-ban. Pilismaróton nem volt sok pénzünk, ezért a mi faházunkban volt a tábor, úgy, hogy sátrakat állítottunk az udvaron. Nem volt vízvezeték se, semmi, csak a faház, a faház terasza, és itt lett volna a színjátszó-tábor. Igen ám, de úgy beborult július végére az idő, hogy szakadt az eső, és a színjátszós gyerekek papái meg a férjem a teraszra oszlopokat tettek és csináltak nejlonból egy sátrat, az lett a színpad. Sátrak voltak, meg a faház és ez a színpad, ahol próbáltunk. A harmadik nap elment az eső. A játékot utána a parton is előadtuk, az úttörő-táborban. Aztán a Tiszti klubban vizsgálatot indítottak ellenem, hogy milyen alapon csináltunk a saját telkünkön egy tábort, és hogy ez nekem biztos valami anyagi előnnyel járt. Szerencsére volt egy kis kockás füzet... Mindenki befizette, még én is, meg azok, akik ott voltak segíteni a néhány száz forintot. Az összes gyerek, meg mi is. Minden nap abból gazdálkodtunk, és beírtuk a füzetbe a bevételeket, kiadásokat. Elmentünk a boltba, megvettük a reggelit, az úttörőtáborba befizettünk ebédet, a vacsorát pedig megint otthon csináltuk meg magunknak. Megvolt minden a füzetben, feketén-fehéren. Komoly, nagyon komoly vizsgálat volt, jegyzőkönyvek, kihallgatások – megalázó volt.

Otthagytam a Tiszti klubot, teljesen lehetetlen volt a működésem népművelőként, jött egy új, katonai vonal. Addig az volt a koncepció, hogy a Tiszti klubban lehet minden, nem csak katonai kultúra, hanem minden. Én Beethoven-sorozatot csináltam, rengeteg mindent, önálló estet, Sinkovits Imre, Bessenyei Ferenc, Bujtor István, Madaras József, Váradi Hédi, Ruttkai Éva, fantasztikus műsorok voltak. Bárkit meghívhattam, bármit csinálhattam művészeti területen. Jött egy új vezető, mondta, hogy mostantól katonai kultúrát kell szerveznünk. Katonai film, katonazene. Ehhez nem tudtam asszisztálni, elmentem a Lágymányosi Közösségi Házat vezetni. A csoport jött utánam, akkor csináltunk egy új műsort, aminek szintén Lantos András írta a zenéjét. Ez volt a *Boldogok*. Ebben játszotta a népművelőt Farkas Ági¹⁴. Gabnai Kati beajánlotta az országos fesztiválra, így ott voltunk Kazincbarcikán is ezzel az előadással.

KG: Hogyan állt össze ez a darab? Ki volt, aki segített?

SZJ: Bőjte Józsi volt, aki a végén mindig eljött és segített. A *Boldogok*nál Papp Gyuri¹⁵ barátom csinált egy színopszist, de aztán az előadásnak ehhez semmi köze nem volt. Ez úgy készült, hogy mi egy lakótelepen laktunk, Újpesten, az ablakunk előtt volt egy nagy játszótér. A játszótéren minden este összegyűltek a kamaszok, mert nem volt szegényeknek hova menni, és ott

¹³ Bőjte József rendező, producer, újságíró

¹⁴ Farkas Ágnes tanító, drámapedagógus, gyermekszínjátszó csoportvezető-rendező

¹⁵ Papp György, úttörővezető, népművelő, ifjúsági szervező (1957-2013)

zajlott az életük és időnként belehallgattam, nagyon izgalmas volt ez az egész. Ott már nagyon erősen bennem volt az a gondolat, hogy lehet hatalmi szóval – és jó szándékkal – tönkretenni dolgokat. Amikor egy népművelő tönkretesz egy kis közösséget, amit persze nem lehet végleg, ha már egyszer valami kohézió létrejött, szerencsére azt már igen nehéz. Na, és ez volt a *Boldogok*, ezt már a Lágymányosiban játszottuk. Utána elkezdünk egy passiójátékot próbálni. Kisebbségi jeleneteket megcsináltuk, de akkor már 18 évesek voltunk, volt, aki érettségizett, és nagyon nehéz volt a próbákat összehozni...

KG: Az embert sokféle hatás éri gyerek- vagy diákszínjátszóként. Mit gondolsz, miben más vagy több az, amit egy gyerekszínjátész csoportban kaphat az ember? Mit lehet megtanulni tőled, mint csoportvezetőtől, vagy a közös munkából? Hatékonyabb nevelési módszer a színjátszás, mint a többi közösségi művelődési forma?

SZJ: Iszonyatos sok minden, rengeteg minden van benne. Nálunk a gyerekszínjátszás drámapedagógia is. Emellett nagyon fontos a közösség. Fontos az a folyamat, ahogy elindul valami, hogy együtt akarunk csinálni valamit, és mindezt önkéntesen. Ebből a szempontból más, mint egy alkalmi drámafoglalkozás. Más, mint egy osztály, mert ott is adott a közösség, még ha művészeti osztály is. De már ez is másfajta elszántságot jelent. Azt jelenti, valaki úgy dönt, hogy a szabad idejében oda akar jönni. Tehát ő akarja, részt akar venni valamiben. Ezzel együtt vállalja, hogy ő megmutatja magát.

A másik fontos dolog, hogy ez munka, kökemény munka. Itt bele kell tenni mindenkinek az energiáit. Meg kell valamit teremteni, szellemileg kínlódni, gondolkodni kell, elő kell hívni magából emlékeket, tudást bizonyos problémák megoldásához. Azt gondolom, hogy miközben ez kemény munka, azért a színjátékosok mindezt játéknak élik meg, és közben abszolút jól érzik magukat.

Elfogadást is tanulnak, amit például jelenetek során lehet megtanulni. Elfogadni, hogy mondjuk én ügyesebb vagyok, a másik kevésbé ügyes, vagy a verbális készsége nem olyan, vagy a mozgáskészsége nem olyan, akár jobb, akár rosszabb, de nekem együtt kell vele működnöm. Elfogadom őt és arra építek, amit ő tud. Az a fajta egymásra építkezés, amit a gyerekszínjátszásba a közös munka hoz be. Számíthatok a többiekre abban, ami a következő pillanatban történni fog, amit kapok a társamtól. Valami elképesztő bizalmat, feltétlen bizalmat kell érezni a másik iránt, hogy segíteni fog nekem, hogy támaszkodhatok rá. Így alakul ki egy nagyon erős kohézió. Biztos vagyok abban, hogy más művészeti ágakban is van ilyen, például egy kórusban. De arra az együttműködésre, ami egy páros jelenet vagy egy improvizáció során megszületik, ott nincsen szükség. Más a néptáncnál is, hiszen ott mást kell a fejünkből előhozni...

Azt gondolom, hogy itt a művészeti ág, a színház, a színjátszás, ami magában hordozza azokat az elvárásokat, amiket a színjátékosoknak teljesíteni kell. Például, hogy beszélni kell, meg kell tanulni szépen beszélni, hogy a közönség is megértse. Ezt nagyon sok rendező nem tartja annyira fontosnak a mai napig. Azt gondolják, hogy irtó jók a gyerekek, klasszok, felszabadultak, és ez elég. Én pedig igenis azt gondolom, hogy meg kell tanítani azt, hogy szépen és érthetően beszéljen. Amit itt a színjátszásban megtanul a gyerek, az a tudás megmarad egész életében. *Ez a hihetetlenül játékos és indirekt formában történő tanulás is megmarad.* Kiállást tanul, megtanul tárgyalni, beszélni. Ebben is segített a beszédtechnika tanár. A későbbi csoportjaimnál is, ha csak tehettem, hívtam beszédtanárt. Fontos volt, hogy a gyerekek szépen beszéljenek. A rendezőnek is sok mindent tudnia kell a hangképzésről, a beszédéről – a színjátékosok egy idő után kénytelenek szépen, érthetően beszélni.

Ami ugyanilyen fontos dolog, a nemi identitás. A nemi szerepek is nagyon erősen megtanulhatóak a gyerekszínjász csoportban. Azt gondolom, hogy ez hozzá tartozik az identitáshoz, hogy megtanuljam, ki vagyok én.

Én nagyon hiszek az improvizációban: ott elő kell hoznia a játszónak magából olyan dolgokat, amire az életben is szüksége lesz, például megtanul egyszerre gondolkodni és beszélni. Jelen lenni a helyzetekben. Például én most nem én vagyok, hanem egy ideges eladó a pénztárban és elegendem van, mert tegnap a férjem részegen jött haza. Akkor most én hogyan viselkedek, milyen leszek. A helyzethez alkalmazkodva kell viselkedni, beszélni, szavakat, mondatokat találni. Olyan összetett feladatot kell végrehajtani, amiből rengeteget tanul az, aki részt vesz benne. Azt gondolom, hogy ez megint olyan folyamat, amit nem hiszem, hogy sok helyen meg lehet tanulni. Kiállást, beszédet, identifikációt, toleranciát, együttműködést, viselkedésmintákat. Kitálatni azt, hogy mit gondol a másik. Régi színjátszósaim elmesélték a színjátszós találkozók, hogy mennyire fontos volt nekik későbbi, felnőtt életükben, a munkájuk során, például a tárgyalásokon, hogy ki tudták találni, mi foroghat a másik ember fejében. Bele tudtak helyezkedni a másik szerepébe, és megéreztek, hogy most miért ilyen a másik. Hihetetlen sok mindent megtanultunk önmagunkról, de az emberi viselkedésről is általában. Ez mind-mind a színjátszás hozadéka. Nem csak az, hogy egy problémán gondolkodom, hanem hogy azt a problémát képes vagyok magamon átszűrni, interpretálni.

KG: Szerinted mi volt, ami ezt a csoportot megkülönböztette a többtől? Saját belső szokásaiban vagy etikájában voltak-e jellegzetességei a csoportnak, akár a kezdetekben, akár később?

SZJ: Nagyon erős volt a csoportkohézió. Úgy számolom, hogy nyolcan-tízen, akik 1977-től jártak, az első pillanattól benne voltak, és az nagyon nagy szám. Egy-két évig jöttek még utánuk újak, de nagyon nehezen maradtak meg. Volt olyan, aki viszonylag későn jött, de be tudott illeszkedni, elfogadták, és ahogy a képeket megnéztem a *Persze, ez csak játék*-ban már ott voltak. Utána nem nagyon fogadtak be valakit, ha nem illett bele a csoportba. Lantos András, aki a zeneszerzőnk volt, őt nagyon megszerették, sokat segített nekik az énektanulásban. Nem sokkal, egy-két évvel volt idősebb. Nagy korkülönbség nem volt köztük. Znamenák Istvánt beválasztották egy filmbe úgy, hogy Pécssett látták az előadásunkat, ott kerestek a *Megáll az idő*¹⁶-hoz szereplőket. Znamenák lett a főszereplő. Egy évig az volt, hogy kocsi ment érte, kocsi hozta, halasztott egy évet a suliban. Akkor már középiskolás volt, teljesen más világba került, ahol sztárként, színészként kezelték. Utána volt egy nagyon erős zuhanás, amikor kikerült az egészségből, és akkor nagyon fontos volt neki a színjász csoport. Néha az egyik régi barátnőmmel, F. Várkonyi Zsuzsával konzultáltam a csoportról, többször csináltam szociometriát a csoporton belül. Érdekeltek ezek a kohéziók, hogyan vannak ezek a mozgások. Ő mondta, hogy nagyon sokat tud segíteni egy csoport azon, aki bajban van, hogy megtartja. A csoportban mindenkinek megvolt a saját helye, szerepe a hierarchiában. Megvolt az, hogy ki, kivel szeret együtt helyzetgyakorlatolni, nyilván az ügyesebbek, Znamenák, Szani, Tóth Péter dominánsok voltak. Érdekes módon minden csoportomban több volt a fiú, más csoportoknál általában többen vannak lányok a színjász csoportban. Voltak nem annyira központi figurák, de valahogy elfogadta mindenki a helyét a rangsorban. A kisebbek elfogadták a nagyokat. Erősek voltak és nagyon

¹⁶ A *Megáll az idő* egy 1982-ben bemutatott magyar film, amelyet Gothár Péter rendezett Bereményi Gézával közös forgatókönyve alapján.

sokat beletettek az előadásokba. Később a másik csoporttal, az Origóval is ugyanez volt a helyzet. Nagyon sokat köszönhetek nekik. A sikerekben keményen benne voltak a csoport tagjai – nem a rendezőtől függött, hogy ők ennyire sikeresek.

Sok minden történt azalatt a nyolc év alatt, sok jó emlékünk volt. A fellépések Pécssett! Érdekes, mi mindig akkor voltunk Pécssett, amikor nem volt verseny, mert arra csak két évente került sor. A szakmai találkozókra mindig ott voltunk. Emlékszem, amikor a *Persze, ez csak játék* ment, Mezei Éva *Játékszín* nevű csoportja is ott volt, nézték az előadást, Évának már nagyobbak voltak a színjátszói, egyetemista korúak, az én gyerekeim meg nyolcadikosak, középiskolás elsősök maximum. Felszaladtak a színpadra a végén, ünnepezték a gyerekeket, annyira oda voltak a csoportért.

A csoportetikára visszagondolva: nagyon mérgesek voltak, ha valaki késett, és volt olyan is, hogy valaki nem jött el az előadásra. Akkor iszonyatosan kiakadtam én is. Volt annyira fontos ez az egész, hogy a próbákat meg tudtuk rendesen tartani. Nem voltak olyan nagy problémáink. Persze csúsztunk egy kicsit, volt, hogy tovább tartott a próba, de igazából olyan, hogy valaki nem jár, ilyen nem volt, mert mint említettem, az önkéntességre épült, arra, hogy aki jön, az jól érzi magát, jó ez neki. Ha siker van, minden van, imádták a sikert, hogy jönnek a vastapsok.

Fontos szerintem a csoport kohéziója szempontjából, hogy szerelmek is voltak. A belső kapcsolatokat nagyon-nagyon módosították a szerelmek, egész pontosan az, hogy éppen ki kibe szerelmes. Ez többször változott is, váltakoztak a párok, változtak a szerelmek. Ebből volt némi konfliktus, de inkább a periférián. Őrült nagy zokogások, féltékenységek, összeborulás, kiborulás, minden volt, nagy érzelmi megnyilvánulások – ez is hozzátartozott a kamaszkorhoz. Nagyon intenzíven élték meg egyébként ezeket a dolgokat.

KG: Mi történt a csoporttal a *Boldogok* után?

SZJ: 1985-ben Lágymányoson dolgoztam, és óriási szerencsénkre egy görögországi cseresurat kaptunk. Görögország legszebb részeire vittek el, két héten keresztül. (...) Olyan élmény volt, hogy azt el nem lehet mondani. Én ott jelentettem be a gyerekeknek, hogy most befejeztük a színjátszó csoportot. Emlékszem, hogy mit mondott a Szani, ez 1985-ben volt, akkor 17-18 évesek voltak, nyolc évig volt a csoport. „Neked volt életed a színjátszón kívül, de nekünk nem”. Igaza volt. Tudod, időnként előfordultak felvételek, riportok... és azt mondták a gyerekek minden riportban, amit készítettek velük, hogy hétfőn azt várják, hogy csütörtök legyen, csütörtökön azt várják, hogy hétfő legyen, mert legfontosabb nekik a színjátszó próba. És az volt a legnagyobb büntetés a szülők részéről, ha a színjátszóba nem engedték őket el. (Amit én soha nem értettem meg, de ez így volt.)

KG: Mi lett a színjátszókkal? Tartjátok a kapcsolatot egymással?

SZJ: Ketten indultak a színművészetire, de Znamit (Znamenák István) kétszer, vagy háromszor nem vették fel, csak utána. Szanit (Szani János) már majdnem felvették, de aztán más irányba indult el. (...) Írtam velük egy papírt, ötödikesek voltak, hogy ki mit szeretne felnőtt korában. Szani azt írta, hogy ő gazdag akar lenni. Ha valaki valamit akar, akkor azt eléri... Hihetetlen kreatív volt, és humora is volt. Többen lettek közülük népművelők, ketten színészek, van óvónő, rendező, de sok a bankár, cégvezető, és sokan mondják, hogy a színjátszó meghatározó volt az életükben. (...) 2017-ben halt meg az a fiú, aki a zenét szerezte, Lantos András, aki kikerült Kanadába. Képzeld el, hogy tizenöten ott voltunk a csoportból a megemlékezésen. Tizenöten! 1985-ben maradt abba a csoport, úgyhogy, ha belegondolunk, ez egy elég komoly dolog.

(Folytatjuk – az interjú második része a DPM 67. számában olvasható.)